

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Тумак Юрій Іванович

УДК [37.015.3:796]:061.2(477.85) “185/191”

**ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ
В ГРОМАДСЬКИХ ТОВАРИСТВАХ БУКОВИНИ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Завгородня Тетяна Костянтинівна,
ДВНЗ “Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника”,
завідувач кафедри педагогіки
імені Богдана Ступарика.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
Пристапа Євген Никодимович,
Львівський державний університет
фізичної культури, ректор,

кандидат педагогічних наук, доцент
Винничук Олег Теофілович,
Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка,
заступник директора інституту педагогіки і психології.

Захист відбудеться 18 вересня 2014 року о 13.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розіслано 16 серпня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Янкович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасній Україні актуальною є проблема підвищення ефективності фізкультурно-спортивної роботи серед населення, зокрема серед дітей і молоді. Це обумовлено прогресуванням відхилень у фізичному розвитку дошкільнят, школярів і студентів, поширенням серед молодих людей тютюнопаління та інших шкідливих звичок, що впливає на погіршення стану здоров'я населення і підростаючого покоління в першу чергу. Актуальність проблеми посилюється низьким рівнем (25-30%) залучення дітей та молоді до фізичної активності, занепадом традицій здорового способу життя та активного дозвілля, незадовільним станом спортивної інфраструктури.

Виконання оздоровчих, освітніх та виховних завдань фізичного виховання молоді, збереження здоров'я народонаселення України в умовах екологічної кризи забезпечує державна система фізичного виховання, важливою складовою якої є громадські організації, об'єднання, товариства. Відповідно до Конституції України, законів України "Про громадські об'єднання", "Про фізичну культуру і спорт", "Про внесення змін до Закону України "Про фізичну культуру і спорт" від 17.11.2009, міжнародних договорів та низки нормативно-правових документів, що визначають загальні правові, організаційні, соціальні та економічні основи діяльності цих товариств та організацій, їх пріоритетними завданнями визначено: підвищення рівня залучення населення до занять фізичними вправами, зокрема дітей та молоді; урізноманітнення змісту, форм та методів фізичного виховання; посилення мотивації до занять фізичною культурою і спортом.

Сьогодні, коли перед українським суспільством постає завдання – віднайти ефективні способи та прийоми формування фізично й морально здорової нації, здатної адекватно відповідати на виклики сучасності, особливої актуальності набуває вивчення вітчизняного досвіду тіловиховання в різні історичні періоди. Тим більше, що на етапі розбудови самостійної української держави склалися сприятливі умови для подальшого дослідження історії регіонів, зокрема фізичного виховання дітей та молоді у громадських організаціях. Особливий інтерес для науковців становить діяльність в цьому напрямі громадських організацій Буковини в другій половині XIX – на початку XX ст. Адже саме в цей час у краї утверджується законодавча база діяльності громадських товариств, відбувається кількісне збільшення та урізноманітнення напрямів їх діяльності, виокремлення тих, що повністю, або частково вирішували проблеми фізичного виховання дітей та молоді.

Наукова розробка питань теоретико-методичного обґрунтування фізичного виховання в громадських товариствах, передумов становлення системи фізичного виховання населення Буковини була започаткована істориками, етнографами, педагогами, громадськими діячами краю досліджуваного періоду (Г. Віглицький, С. Воробкевич, С. Грюнгауз, М. Мішлер, О. Насбаум, Й. Полек, О. Попович, Л. Сімігінович-Штрауфе, А. Фікер).

Важливий фактичний матеріал з історії зародження національного громадського руху, а також проблем фізичного виховання молодого покоління містять роботи А. Вотави, М. Гараса, А. Годеля, Т. Йоргу, Р. Кайндля, С. Каснера, М. Кордуби, Ф. Ланга, С. Смаль-Стоцького.

Зміст і завдання фізкультурно-спортивного руху на буковинських землях різних історичних епох розглядали радянські науковці М. Гонжа, І. Гриценко, І. Компанієць, М. Ліщенко, В. Пічет, М. Романець.

Окремі аспекти тіловиховання в товариствах досліджуваного періоду, а саме: питання педагогічної діяльності громадських організацій на західноукраїнських землях ХІХ-ХХ ст. – привертали увагу І. Андрухів, О. Винничука, В. Звоздецької, В. Мужичка, А. Нагірняка, Р. Найди, М. Пантюка, Є. Приступи, Р. Расевич, Б. Савчука, Б. Ступарика, Б. Трофим'яка, М. Чепіль, О. Юзик, Б. Якимовича; дидактичні аспекти означеної проблеми аналізувала Т. Завгородня; вплив фізкультурно-спортивних товариств на фізичне виховання в народній школі краю розглядала Н. Гнесь, а управління системою фізичного виховання Буковини – О. Цибанюк.

Однак, незважаючи на зацікавлення цією тематикою значної кількості сучасних дослідників, зміст, форми та методи фізичного виховання дітей та молоді в буковинських громадських організаціях другої половини ХІХ – початку ХХ ст. залишалися переважно поза увагою науковців.

Актуальність дисертації підвищується у зв'язку з наявними суперечностями між потребою населення, зокрема дітей та молоді, в активному дозвіллі та недостатньою пропозицією масових заходів сучасних громадських організацій у галузі фізичної культури і спорту; між необхідністю ширшого залучення дітей та юнацтва до фізичної культури в громадських організаціях і спрямуванням діяльності цих інституцій переважно на доросле населення; між бажанням молодого покоління займатися спортом і неспроможністю батьків фінансувати такі заняття.

Саме актуальність порушеної проблеми, відсутність її цілісного історико-педагогічного аналізу з прикладною проєкцією засадничих положень на практику діяльності сучасних громадських товариств не лише в окремому регіоні, але й в Україні загалом, необхідність подолання вищезазначених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – **“Фізичне виховання дітей та молоді в громадських товариствах Буковини (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою науково-дослідницької роботи кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” “Історико-педагогічні проблеми навчання і виховання у системі безперервної освіти в Україні та зарубіжжі” (державний реєстраційний № 0108U009122). Тему дисертаційної роботи затверджено на засіданні Вченої ради Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 2 від

21.10.2009 р.), погоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 80 від 23.02.2010 р.).

Об'єкт дослідження – фізичне виховання дітей та молоді Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи фізичного виховання дітей та молоді в громадських товариствах краю досліджуваного періоду.

Мета дослідження – на основі аналізу діяльності громадських товариств Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. обґрунтувати особливості розвитку фізичного виховання дітей і молоді та виявити можливості творчого використання ідей в сучасних умовах.

Завдання дослідження:

- визначити чинники та тенденції активізації фізичного виховання дітей та молоді в громадських товариствах Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст.;
- виокремити етапи розвитку фізичного виховання у громадському русі краю та класифікувати товариства, що функціонували в регіоні в період панування Австро-Угорщини;
- розкрити зміст, форми і методи фізичного виховання молодого покоління в товариствах регіону означеного періоду;
- виявити творчий потенціал історичного досвіду фізичного виховання дітей та молоді в громадських товариствах Буковини Австро-Угорського періоду для врахування його в роботі сучасних громадських організацій.

Для виконання визначених завдань використано комплекс **методів дослідження:** *теоретичні* – методи конкретно історичного аналізу, класифікації, монографічний метод з метою систематизувати та класифікувати філософську, історико-педагогічну, методичну літературу; *порівняльно-аналітичний* – ретроспективний аналіз нормативно-правових документів, архівних джерел, статистичних звітів установ та періодичної преси для визначення змісту, методів і форм фізичного виховання в громадських товариствах; порівняльний аналіз статутів, підручників та методичних розробок; предметно-цільовий аналіз першоджерел, матеріалів періодичних видань досліджуваного періоду, а також *загальнонаукові* методи – абстрагування, логічний і системно-структурний.

Джерельну базу дослідження складають фонди Центрального державного історичного архіву України у м. Львів (ЦДАІЛ України), Державного архіву Чернівецької області; Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського НАН України, наукових бібліотек Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”; підручники та методичні рекомендації, періодичні видання Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст.; вітчизняні державні та урядові документи законодавчо-нормативного характеру, наукові праці (монографії, дисертації, статті) вітчизняних та

зарубіжних науковців; матеріали науково-практичних конференцій, семінарів міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів із проблеми дослідження.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період 1849-1914 років, коли Буковина перебувала у складі Австро-Угорської (Австрійської) імперії. Нижня межа (1849 р.) обумовлена наданням Буковині статусу окремого коронного краю в результаті революцій, які охопили Європу в 1848-1849 рр., що призвело до змін у свідомості населення. Верхня межа (1914 р.) зумовлена початком Першої світової війни, яка вплинула на суспільно-політичне і культурно-освітнє життя буковинського краю.

Географічні межі дослідження. У дисертації досліджено діяльність громадських організацій Буковини в галузі фізичного виховання дітей та молоді в другій половині XIX – на початку XX ст. До цього регіону належала територія, розташована між середньою течією Дністра та головним Карпатським хребтом у долинах верхньої течії Прута й Сірету. На сьогодні ця територія входить до складу України (Чернівецька область) та Румунії (Сучавський повіт).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що:

– *вперше* обґрунтовано особливості фізичного виховання дітей та молоді у громадських товариствах Буковини другої половини XIX – початку XX ст. (забезпечення фізичного виховання організаціями безпосередньо тіловиховного спрямування й громадськими товариствами, які частково здійснювали фізичний розвиток особистості; організація оздоровчо-виховних дитячих таборів та гімнастичних шкіл; активізація діяльності зі створення власної матеріально-технічної бази; використання методів створення умов для розвитку різних видів спорту); визначено загальні чинники (соціально-економічні, культурно-освітні, демографічні та етнічні) та тенденції (військово-політичні, соціально-економічні, культурно-освітні та геополітичні) активізації фізичного виховання дітей та молоді в товариствах краю досліджуваного періоду; на основі ретроспективного аналізу джерельної бази виокремлено етапи розвитку фізичного виховання у громадському русі Буковини другої половини XIX – початку XX ст. (перший (1849-1866 рр.) – початковий період; другий (1867-1899 рр.) – установчо-організаційний; третій (1900-1914 рр.) – суспільно-інтеграційний), які обґрунтовано законодавчою базою, фактами зростання кількості громадських організацій та урізноманітненням напрямів їх діяльності; класифіковано відповідно до положень закону про “Товариське право” 1867 р. громадські товариства фізкультурно-спортивного спрямування (благодійницькі, загальнокорисні, об’єднання для розваг); розкрито зміст, форми (фізичні вправи, змагання, велопробіги, паради, відкриті чемпіонати, показові виступи, свята і розваги, масові туристичні прогулянки, екскурсії та подорожі) і методи (словесні, практичні, наочні, ігрові, змагальні, тренування) фізичного виховання дітей та молоді у громадських товариствах регіону австро-угорського періоду;

– *набули подальшого розвитку* підходи до висвітлення змісту фізкультурно-оздоровчих заходів антиалкогольних товариств; поглибленого розкриття багатоаспектної діяльності крайових українських національних громадських спілок ”Загальне гімнастичне товариство у Чернівцях”, “Ян”, Сокіл”, “Маккабі” (тренування, заняття в гуртках, туризм, спортивні ігри, змагання, праця у майстернях, прогулянки, самостійні заняття, організація літньо-оздоровчих таборів, пропаганда фізичної культури тощо); аналізу основних напрямів фізичного виховання дітей та молоді в сучасних громадських організаціях України.

У науковий обіг уведено маловідомі та невідомі праці істориків, педагогів, громадських діячів досліджуваного періоду (К. Антонович, В. Бадале, І. Баржицький, І. Дуган, Д. Макогон, Д. Руснак, Б. Хотомський), матеріали Державного архіву Чернівецької області (фонд 3, опис 1, одиниця зберігання 1095, 10962, 24017; опис 2, одиниця зберігання 19294; фонд 39, опис 1, одиниця зберігання 2693) та православних календарів і буковинсько-руських “місяцесловів”.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його основні положення й висновки використані в розробці спецкурсу “Фізичне виховання дітей та молоді в громадських товариствах Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.)”, в розробці курсу лекцій, які прочитано для тренерів, вчителів фізичної культури і керівників спортивних секцій КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти” (акт № 01-23/937 від 03.12.2013 р.) та в Чернівецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти (акт № 2/4-746 від 07.11.2013 р.), методичних рекомендацій щодо використання елементів етнопедагогіки в навчальному процесі факультету фізичної культури та здоров’я людини Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (акт № 21-15/3141 від 27.09.2013 р.), факультету фізичного виховання та спорту ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” (акт № 01-14/03/ 366 від 21.03.2014 р.).

Результати дослідження можуть бути використані для розробки програм, навчально-методичних посібників, присвячених організації фізичного виховання дітей та молоді; в процесі створення навчальних програм дисциплін, спецкурсів і спецсемінарів у закладах підготовки й підвищення кваліфікації тренерів та інструкторів з різних видів спорту в сучасних громадських організаціях фізкультурно-спортивного спрямування.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом оприлюднення одержаних матеріалів на науково-практичних конференціях: *міжнародних*: “Здоров’я і освіта: проблеми та перспективи” (м. Донецьк, 2010 р.), “Nastoleni moderni vedy – 2011” (м. Прага, 2011 р.), III міжнародних педагогічних читаннях на пошану член-кореспондента АПН України, доктора педагогічних наук, професора Б. М. Ступарика (м. Івано-Франківськ, 2011 р.), IV українсько-польських історико-педагогічних читаннях “Розвиток української та польської освіти і педагогічної думки (XIX-XXI ст.)” (м. Івано-Франківськ, 2013 р.), “Veda a technologie: krok do

будoučnosti – 2013” (м. Прага, 2013 р.), “Новини на научния прогрес – 2013” (м. Софія, 2013 р.); *всеукраїнській*: “Актуальні проблеми фізичної культури, спорту та здоров’я людини” (м. Чернівці, 2012 р.); *звітних конференціях* професорсько-викладацького складу та аспірантів кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” (м. Івано-Франківськ, 2010-2014 рр.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображено у 18 одноосібних публікаціях автора: 9 наукових статтях у фахових виданнях України; 3 публікаціях у наукових періодичних виданнях інших держав; 4 працях апробаційного характеру та 2, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 309 сторінок, із них 176 – основного тексту. Список використаних джерел налічує 373 найменування, із них 100 – іноземними мовами. Робота містить 7 рисунків. У тексті вміщено 7 таблиць, 18 додатків на 103 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об’єкт, предмет, методи дослідження та джерельну базу роботи, її хронологічні та географічні межі, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, подано відомості про апробацію і впровадження основних положень дисертації.

У *першому розділі* – **“Фізичне виховання дітей та молоді Буковини в громадських товариствах (друга половина XIX – початок XX ст.) як історико-педагогічна проблема”** – конкретизовано сутність основних дефініцій дослідження; з’ясовано, що терміном “товариство” названі офіційні добровільні об’єднання громадян, синонімами до якого використовувались поняття “об’єднання”, “спілка”, “організація”; проаналізовано ступінь дослідженості проблеми в історико-педагогічній літературі.

Встановлено, що наукова розробка питань теоретико-методичного обґрунтування фізичного виховання в громадських товариствах, становлення системи фізичного виховання всіх верств населення на Буковині була започаткована істориками, етнографами, педагогами, громадськими діячами (Г. Віглицький, С. Воробкевич, М. Мішлер, Й. Полек, К. Ромшторфер, А. Фікер).

Діяльність громадських товариств у сфері національно-культурного життя етнічних груп краю, у тому числі фізичного молодого покоління, відображено у працях німецьких, українських, румунських, польських, єврейських авторів початку XX ст. – А. Вотави, Т. Галіпа, М. Гараса, А. Годеля, В. Доманицького, І. Дугана, Т. Йоргу, Р.Ф. Кайндля, С. Каснера, М. Кордуби, Ф. Ланг, К. Логіна, Г. Піддубного, В. Сімовича, С. Смаль-Стоцького, В. Цвіка, Б. Хотомського, Б. Штраухера.

Значну кількість досліджень, які хронологічно та територіально охоплювали західноукраїнські землі кінця XIX – початку XX ст. (В. Ботушанський, І. Гриценко, С. Злупко, І. Компанієць, В. Курило, В. Пічета, М. Романець), нараховує історіографія радянського періоду. У них розкриті окремі аспекти функціонування громадсько-політичних організацій і рухів. Проте січовий рух, діяльність організацій “Сокіл” та “Пласт”, чималого числа спілок румунів, німців та євреїв Буковини не відображені в цих дослідженнях.

Єдиною роботою, темою якої став розвиток фізичної культури на Буковині, зокрема діяльність громадських організацій, стало дисертаційне дослідження М. Гонжи. Хронологічні межі дослідження (1940-1970 рр.) не дали змогу автору розкрити проблему громадського руху в краї періоду панування Австро-Угорщини.

В умовах незалежної України історичні аспекти становлення системи фізичного виховання в регіоні, діяльності фізкультурно-спортивних товариств вивчали педагоги (І. Андрухів, О. Вацеба, О. Винничук, Н. Гнесь, О. Дем’янюк, І. Дутчак, Т. Завгородня, М. Мельник, В. Мужичок, Р. Найда, М. Пантюк, В. Петрова, Є. Приступа, Р. Расевич, Б. Савчук, Б. Ступарик, Б. Трофим’як, О. Цибанюк, М. Чепіль, О. Юзик, Б. Якимович), доробок яких закладає підвалини сучасних досліджень окресленої проблематики.

У розділі проаналізовано та визначено загальні європейські тенденції та чинники розвитку фізичного виховання дітей та молоді в громадських товариствах краю другої половини XIX – початку XX ст. До основних тенденцій належать військово-політичні – реформування армій, соціально-економічні – промислова революція, науковий прогрес, міграція населення тощо. Серед культурно-освітніх виокремлено розробку теоретико-методичних засад фізичної культури і спорту, створення мережі фізкультурних і гімнастичних майданчиків в країнах Європи. Становлення буржуазної демократії в більшості європейських країн досліджуваного періоду, національно-визвольний рух слов’янських народів визначено як геополітичні тенденції, що сукупно впливали на розвиток товариств, зокрема й фізичне виховання дітей та молоді в громадських організаціях.

На основі аналізу законодавчої бази Австро-Угорської імперії, що регламентувала громадський рух, архівних джерел, друкованих матеріалів визначено етапи розвитку товариств, які позиціонували фізичне виховання дітей та молоді як один із провідних напрямів своєї роботи. Як перший хронологічний етап розвитку цього руху виокремлено початковий період діяльності громадських і фізкультурно-спортивних товариств на Буковині – 1849-1866 рр. Другий, установчо-організаційний етап, розглянуто в межах 1867-1899 рр., періоду реформування відповідної нормативно-законодавчої бази, кількісного і якісного зростання товариств краю різноманітного спрямування. Третій, суспільно-інтеграційний період, пов’язаний з формуванням в

багатоманітному середовищі тогочасних товариств організацій військового, прикладного та національного характеру, що охопило 1900-1914 рр.

Відповідно до положень закону про “Товариське право” (1867), статутів товариств та їх звітів здійснено класифікацію громадських організацій. На території Буковини діяли благодійні спілки, об’єднання для розваг (казино, стрілецькі товариства) та загальнокорисні товариства (професійні, мистецькі, літературно-наукові, просвітницькі, скаутські, жіночі, пожежно-гімнастичні, антиалкогольні, академічні, фізкультурно-спортивні) тощо. Громадські організації, що одним із основних своїх завдань вважали фізичне виховання молоді належали до загальнокорисних та об’єднань для розваг.

У другому розділі – “Зміст, форми та методи фізичного виховання дітей та молоді у громадських товариствах Буковини в досліджуваний період” – з числа всіх об’єднань громадян краю виокремлено ті, що прямо або опосередковано розв’язували проблеми фізичного виховання молодого покоління. Розглянуто дві групи організацій, які здійснювали фізичне виховання дітей та юнацтва: товариства, що займали активну позицію у вирішенні цього питання, але статутно її не закріплювали – культурні, просвітницькі (освітні), конфесійні, професійні, антиалкогольні; спілки безпосередньо тіловиховного спрямування – фізкультурно-спортивні, скаутські (мілітаристичні), пожежно-гімнастичні тощо.

Проаналізовано зміст, форми та методи роботи товариств першої групи – “Буковинського крайового товариства вчителів”, “Німецького шкільного товариства”, “Товариства християнських німців на Буковині”. Доведено, що вищезазначені спілки систематично фінансували організацію масових туристичних походів та прогулянок, концертів, змагань для дітей та дорослих, закупівлю форми для дитячих та молодіжних команд. Як одну із форм роботи громадських товариств першої групи виокремлено збір новітньої теоретичної, методичної та практичної інформації в галузі фізичної культури і спорту, її переклад та друк на сторінках власного часопису – “Буковинського вісника”.

Одним із пріоритетів їх діяльності було кадрове забезпечення системи фізичного виховання, зокрема підвищення рівня кваліфікації фахівців шляхом організації групової та індивідуальної методичної й практичної допомоги вчителям та інструкторам з різних видів спорту. Формами роботи стали показові уроки, конференції, лекції, індивідуальні консультації і бесіди.

У діяльності товариств цієї групи спостерігалась значна активність зі створення власної матеріально-технічної бази – майданчиків, кегельбанів тощо, які ставали осередками організації гімнастичних занять, воєнізованих ігор, показових виступів шкільної молоді, змагань, вечорів розваг. “Німецький учнівський дім у Чернівцях” у приміщенні власного інтернату організував безкоштовну юнацьку туристичну базу.

Фізичне виховання та пропаганда здорового способу життя стали знаряддями діяльності товариств тверезості. Серед заходів фізкультурно-спортивного напрямку набули поширення антиалкогольні марші та паради, різноманітні змагання, масові фізкультурні свята, велопробіги, показові тренування, прогулянки, плавання, пірнання, обрядові дійства із використанням народних ігор тощо.

Активність населення краю в галузі фізичної культури та організації дозвілля зумовила виокремлення другої групи товариств, що мали на меті досягнення духовної досконалості своїх учасників через фізичне виховання. Так, провідним напрямом діяльності “Загального гімнастичного товариства” і створеної ним фізкультурно-спортивної ради стало виховання населення краю, зокрема дітей та молоді, шляхом організації гімнастичних і спортивних занять та залучення шкільної молоді до заходів оздоровчого спрямування. Як позитивний досвід можна розглядати спробу товариства консолідувати зусилля державних та громадських організацій у справі фізичного виховання із залученням закладів освіти, військових і пожежних частин, громадських активістів і батьків; в напрямку визнання й реалізації права жінок на заняття фізичною культурою; систематичну підтримку дівочих спортивних вечірок, в програму яких входили комплекси загальнорозвиваючих та гімнастичних вправ, показові танцювальні композиції тощо. Товариство створило систему підготовки й підвищення кваліфікації фахівців у галузі фізичного виховання шляхом організації курсів та різних форм навчання.

Проблему браку спортивного обладнання й інвентаря намагалися вирішити “Чернівецьке товариство ковзанярів” та “Перший буковинський клуб велосипедистів”. Їх основними формами діяльності були спільні тренування та прогулянки, велопробіги, закриті змагання, а також господарсько-трудова діяльність, зокрема самостійний дрібний ремонт інвентаря.

У розділі проаналізовано зміст, форми та методи роботи спортивних товариств на національних засадах – польського “Соколу”, єврейського “Маккабі”, німецького “Ян”, українських спілок. Діяльність цих об’єднань мала певні спільні риси й розвивалася за такими провідними напрямками: організація тренувань та змагань, розвиток гімнастики й спорту, туризму і краєзнавства. Крім позаурочних та позашкільних тренувань, фізичне виховання дітей та учнівської молоді у спілках забезпечувалося шляхом самостійних тренувань у велосипедному, санному й лижному спорті, фехтуванні, спортивних іграх, ковзанярстві, хокеї, боксі, стрільбі. Ще однією формою діяльності стала організація оздоровчо-виховного дитячого табору на спортивному майданчику польського “Соколу”, що став своєрідним спортивним центром. Особливістю діяльності польського товариства “Сокол” було заснування гімнастичної школи для дітей та молоді, яка стала прообразом сучасного спортивного освітнього закладу із власною матеріально-технічною базою, кадровим забезпеченням, науково-методичним потенціалом тощо.

Визначені передумови зародження тіловиховного руху українського селянства, доведено, що фізичне виховання дітей та молоді буковинського краю досліджуваного періоду як основний напрям своєї діяльності декларували українські громадські товариства “Сокіл”, “Січ” і “Пласт”. В організації фізичного виховання вони широко використовували його ігрові та змагальні форми в поєднанні з піснями та музикою, плаванням, бігом, верховою їздою.

У роботі розглянуто спробу громадських активістів започаткувати в краї дитячий “Сокіл” та з’ясовано причини її невдачі. Наступником ідеї та майна українського “Соколу” стало пожежно-гімнастичне товариство “Січ”, що мало на меті поширення здорового способу життя серед українського селянства, ефективної системи пожежогасіння та підготовку української громадськості Буковини до збройної боротьби за власну державну незалежність.

Буковинські товариства “Січ” вирізнялися урізноманітненням напрямів діяльності, відповідно до запитів місцевої громади, часу, регіону тощо. Серед видів фізичної активності та спорту найпопулярнішими були стрільба, їзда верхи та на велосипеді, футбол, плавання, веслування, боротьба, перетягування каната тощо. У низці форм роботи січових спілок виокремлювалися самостійні та організовані заняття фізичними, прикладними (пожежними) й танцювальними вправами, січові ігри, свята та паради, показові виступи, змагання та велопробіги, туристично-краєзнавчі та антиалкогольні заходи тощо. Популяризація здорового способу життя здійснювалась шляхом видання, передплати та розповсюдження фахових часописів і тематичних творів.

У розділі проаналізовано зміст, форми та методи діяльності руханково-спортивного товариства “Буковинський полк Українських Пластунів імені І. Богуна”. Визначено, що головною метою діяльності організації було фізичне гартування молоді середніх закладів освіти краю в комплексі із вихованням моральних цінностей, характеру й милосердя, вивченням основ медичної допомоги і рятувальної справи тощо. Основними формами роботи стали теоретичні й практичні заняття, іспити та випробування. Буковинські пластуни вивчали історію і географію України, музичну грамоту, основи гігієни та санітарії, ігри, зокрема пластові, набували практичних навичок у куховарстві, шитті тощо. Руханкові, тактичні й орієнтувальні вправи проводились на околицях столиці краю.

Основними методами фізичного виховання, що використовувались товариствами Буковини, визначені методи, спрямовані на оволодіння та вдосконалення рухових умінь та навичок, розвиток фізичних якостей; встановлення та підтримання зв’язків із пресою; консультації, лекції та бесіди, майстер-класи. Також широко використовувались методи контролю – відвідування занять та тренувань, аналіз звітів про діяльність товариств із подальшими рекомендаціями, дисциплінарний вплив тощо. Характерною особливістю всіх громадських організацій краю стало використання методу створення умов та сприяння розвитку спорту, зокрема фінансування фізкультурно-

оздоровчих та спортивних ініціатив, навчання інструкторів з пожежної та гімнастичної підготовки, встановлення й підтримання зв'язків із населенням та пресою.

У *третьому розділі* – **“Творчий потенціал історичного досвіду фізичного виховання в громадських товариствах регіону в сучасних умовах”** – проаналізовано законодавчу базу України, яка регламентує сьогодні діяльність громадських товариств у галузі фізичної культури і спорту. Зазначено, що сучасні нормативно-правові документи для визначення громадської організаційної одиниці використовують терміни “об’єднання”, “організація”, “спілка” як тотожні.

Із числа громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості в дослідженні віддиференційовано фізкультурно-спортивні товариства, спортивні федерації (асоціації, спілки, об’єднання) та колективи фізичної культури. Фізкультурно-спортивне товариство визначено як громадську організацію відповідної спрямованості, окреслено основні завдання його діяльності: сприяння реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту; організацію фізичної підготовки молоді для служби в лавах Збройних сил України; створення територіальних та галузевих фізкультурно-спортивних клубів, команд, секцій, гуртків, інших громадських об’єднань спортивно-масового або фізкультурно-оздоровчого напрямку; утвердження авторитету України серед країн світового співтовариства через її спортивні досягнення; проведення спортивних змагань та пропагандистських заходів – сільських спортивних ігор, спартакіад, фестивалів, естафет, пробігів, запливів, показових виступів, свят, вечорів.

Аналіз нормативно-законодавчої бази, що регламентує діяльність громадських об’єднань та адресність процесу фізичного виховання, уможливив визначення наступності сучасних громадських об’єднань фізкультурно-спортивного характеру, що діють на сучасній Буковині.

Визначено тенденцію до збільшення кількості та урізноманітнення громадських товариств та спілок (танцювальні клуби і школи, асоціації єдиноборств та панкратіону тощо): за роки незалежності України з них виокремлені ті, що розглядають фізичне виховання дітей та молоді як пріоритетний напрям своєї діяльності – мистецькі, національно-культурні та спортивні організації (у 1991 р. в краї їх було 2, у 2011 р. – 46).

Основними формами фізичного виховання, що використовуються мистецькими товариствами, є рухливі ігри, спортивні розваги, танці, спортивні паради, масові дитячі спортивні свята міського та обласного рівня. Серед національно-культурних товариств фізичним вихованням молодого покоління активно опікується румунське культурно-спортивне товариство “Драгош-Воде”. Проте із запланованих на 2012 р. 12 спортивно-масових заходів проведено лише два, внаслідок хвороби завідувача фізкультурно-спортивного сектора, що свідчить про базування фізкультурно-оздоровчої роботи в товаристві на ініціативі обмеженого кола активістів.

За типом організації об’єднання фізкультурно-спортивного спрямування краю поділено на асоціації, федерації, клуби, товариства, спілки та організації, а за змістом діяльності – на

фізкультурно-спортивні товариства всеукраїнського статусу (“Колос”, “Динамо” “Україна”); туристично-краєзнавчі організації та товариства спортивного орієнтування; спілки сприяння спорту; об’єднання розвитку різних видів спорту; танцювальні федерації; товариства мисливців та рибалок, спортивно-технічних та прикладних видів спорту тощо. З їх числа виокремлено об’єднання сучасної Буковини, що здійснюють фізичне виховання дітей та молоді: фізкультурно-спортивні товариства всеукраїнського статусу, туристично-краєзнавчі організації, федерації розвитку різноманітних видів спорту та танцю.

У розділі сформульовані загальні напрями їхньої діяльності, адресовані дітям та молоді, визначені види спорту, що культивуються фізкультурно-спортивними товариствами “Україна” та “Колос” серед шкільної та студентської молоді (бокс, веслування на байдарках і каное, дзюдо, легка атлетика, стрільба з лука, панкратіон, рукопашний бій, спортивне орієнтування тощо). Станом на 1 січня 2013 р. у відділеннях олімпійських видів спорту ФСТ “Україна” та “Колос” займалось відповідно 1185 та 12765 представників дітей та молоді, а відділення не олімпійських видів об’єднали 633 та 1582 дівчат та хлопців. Незважаючи на значну кількість осередків фізкультурно-спортивних товариств та заходів, проведених ними, відсоток дітей та молоді, охоплений цими товариствами, складає лише 10,8%.

Оприлюднено перелік фізкультурно-масових та спортивних заходів місцевого, регіонального та всеукраїнського значення, що відбуваються під егідою товариств: різноманітні змагання та свята; фестивалі рухливих та народних ігор; всеукраїнські огляди-конкурси на кращий колектив фізичної культури або спортивний клуб, організатора фізкультурно-оздоровчої і спортивної роботи, зокрема в сільській місцевості, та тренера, кращу спортивну базу тощо. Наприклад, протягом календарного року ФСТ “Колос” провело 603 заходи місцевого, регіонального та всеукраїнського значення, в яких взяло участь 65643 представників дітей та молоді.

Розглянуто зміст, методи та форми фізичного виховання дітей та молоді в спортивних федераціях краю, надані їх кількісні та якісні характеристики: в Чернівецькій області станом на 01.01.2012 р. зареєстровано 68 федерацій з олімпійських, не олімпійських, спортивно-технічних та прикладних видів спорту, з них 35 мають статус обласних, 13 – обласних осередків українських федерацій та 20 – регіональних. Зауважено, що кількість громадських організацій фізкультурно-спортивного спрямування, оприлюднена в різних джерелах інформації та на офіційних сайтах, може відрізнятись. Причиною такого явища є обов’язкова реєстрація громадської організації та необов’язкове повідомлення про її ліквідацію. В розділі перелічено форми фізичного виховання у федераціях, а саме: участь у парадах і регіональних культурних заходах, спільні спортивно-масові заходи з фізкультурно-спортивними товариствами, показові заняття, лекції для дітей та їх батьків, безкоштовне тренування дітей-сиріт тощо.

Підсумкові кількісні та якісні показники діяльності громадських об'єднань фізкультурно-спортивного спрямування дають підстави для висновку про низький відсоток дітей, залучених до фізкультурно-спортивних товариств і федерацій, певну однобічність заходів – їх змагальний або урочисто-церемоніальний характер, відсутність звітної інформації про діяльність об'єднань, їх здобутки, програм заходів у засобах масової інформації, офіційних джерелах тощо.

Наголошено на недостатній увазі об'єднань до туристичної роботи із підростаючим поколінням. Незважаючи на сприятливі кліматичні умови та вдале географічне розташування, багаті традиції краю, зацікавленість дітей та молоді даним видом діяльності, на теренах області діють лише 6 федерацій туристично-краєзнавчого спрямування та спортивного орієнтування, що охоплюють близько 1000 учасників, з яких тільки 26% – діти та молодь.

У розділі представлений творчий потенціал історичного досвіду фізичного виховання досліджуваного періоду, який доцільно використовувати в діяльності сучасних громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості. Це, зокрема, впровадження оглядів-конкурсів на кращий фізкультурний заклад, фізкультурний населений пункт; використання спортивних майданчиків товариств, освітніх навчальних закладів як своєрідних фізкультурно-оздоровчих центрів; організація оздоровчо-виховних дитячих таборів на базі таких майданчиків; створення осередків фізкультурно-спортивних товариств у навчальних закладах; консолідація зусиль державних та громадських організацій у справі фізичного виховання дітей та молоді.

Узагальнення результатів дослідження дає підстави для таких **висновків**:

1. Проблема організації фізичного виховання дітей та молоді в товариствах Буковини вивчалася в контексті суспільно-політичного розвитку краю та обумовленості соціально-економічними, культурно-освітніми, етнічними процесами, що відбувалися в Європі досліджуваного періоду. Із загальноєвропейських чинників тіловиховання в цих товариствах виокремлено військово-політичні – реформування армій; соціально-економічні – промислова революція, розвиток науки, міграція населення; культурно-освітні – розробка теоретико-методичних засад фізичної культури, створення мережі фізкультурних і гімнастичних майданчиків; геополітичні – становлення буржуазної демократії в більшості європейських країн, національно-визвольні рухи, створення демократичної законодавчої бази тощо.

До регіональних тенденцій активізації фізичного виховання належали соціально-економічні (створення сприятливих умов для економічного розвитку, полінаціональна міграція, активна участь краю в політичних, конфесійних, демократичних, законодавчих європейських процесах); етнічні та демографічні (поліетнічність та поліконфесійність населення, його “молодість”); культурно-освітні (державне нормативне регламентування товариського руху, діяльність перших товариських спілок, впровадження фізичного виховання в систему освіти краю; відкриття університету тощо).

2. Дослідження діяльності громадських товариств, які своїм провідним завданням вважали фізичне виховання дітей та молоді, уможливило спробу періодизації їх діяльності. Виокремлення хронологічних етапів розвитку громадського фізкультурно-спортивного руху в краї ґрунтувалося на відповідній законодавчій базі, фактах зростання кількості громадських організацій, урізноманітнення напрямів їх діяльності тощо. Як початковий етап визначено період 1849-1866 рр.; наступний, установчо-організаційний – охоплював 1867-1899 рр., третій, суспільно-інтеграційний етап, тривав впродовж 1900-1914 рр.

Відповідно до положень закону “Про товариське право”, протягом досліджуваного періоду на Буковині всі товариства поділялись на два види – загальні та політичні. Загальні товариства, крім організацій фінансового характеру, розділились на три основні групи: благодійницькі, загальнокорисні та об’єднання для розваг. Організації, що основну мету своєї діяльності визначали як досягнення духовної досконалості через тіловиховання шляхом систематичних занять фізичними вправами і спортом, належали як до об’єднань для розваг (казино, стрілецькі товариства), так і до загальнокорисних (професійні, мистецькі, літературно-наукові, просвітницькі, скаутські, жіночі, пожежно-гімнастичні, антиалкогольні, фізкультурно-спортивні).

3. У другій половині XIX – на початку XX ст. з числа загальнокорисних товариств виокремилась дві групи організацій, що забезпечували фізичне виховання дітей та молоді Буковини: громадські товариства, які частково займались фізичним вихованням та статутно не закріплювали цей напрям своєї діяльності – мистецькі (культурні), просвітницькі (освітні), конфесійні, професійні, антиалкогольні; та організації безпосередньо тіловиховного спрямування – фізкультурно-спортивні, скаутські (мілітаристичні), пожежно-гімнастичні тощо.

Значну роль у фізичному вихованні всіх верств населення на теренах Буковини в досліджуваний період відіграли громадські товариства, які не визначали фізичне виховання як провідну сферу своїх інтересів, проте завдяки своїм різноманітним ініціативам брали в ньому активну участь: культурно-просвітницькі – “Товариство християнських німців”, “Німецький учнівський дім” та “Німецьке шкільне товариство”, професійне “Буковинське крайове товариство вчителів”, антиалкогольні товариства (братства) тверезості та “Товариство німецьких противників алкоголю на Буковині”; конфесійні, зокрема “Християнсько-німецький молодіжний союз у Гурагуморі”, “Католицько-німецький молодіжний союз” (у Радівцях та Чернівцях), спілка “Німецько-католицької дівочої молоді” тощо.

Змістом їх діяльності визначено: плекання педагогічної науки і мистецтва виховання; сприяння і зміцнення свідомості та честі; поширення правильних принципів виховання у суспільстві; сприяння народній освіті і самопомозі; розвиток німецької культури (мови); миролюбиве співіснування, активна творча співпраця націй краю, зокрема в галузі фізичного

виховання дітей та молоді; турбота про учнівську молодь та німецьке шкільництво; посилення ролі сім'ї у вихованні молоді; плекання музики і спорту; боротьбу з алкоголізмом.

Основними формами фізичного виховання дітей та молоді в даних товариствах були фізичні вправи, змагання, велопробіги, паради, відкриті чемпіонати з різних видів спорту, показові заняття для дівчат і хлопців, свята й розваги, масові туристичні прогулянки, екскурсії та подорожі. Потужною групою громадських організацій стали товариства тверезості, що вибрали зрозумілі для селян форми боротьби за здоровий спосіб життя: присяга не вживати спиртних напоїв, прилюдне символічне закопування в землю пляшок із горілкою, встановлення “хрестів тверезості”, запровадження в побут тверезих обрядів.

Пріоритетними методами виховання в цих товариствах були словесні (пояснення, розповідь, бесіда, порада), практичні (навчання рухових дій, вдосконалення рухових дій та функціональних можливостей організму), тренування (розвитку рухових якостей), ігрові, змагальні та методи демонстрації. Як окрему групу методів визначено методи створення умов для розвитку різноманітних видів спорту та сприяння тіловиховним ініціативам цих товариств.

До другої групи товариств належали “Загальне гімнастичне товариство у Чернівцях”, створена ним фізкультурно-спортивна рада, а також національні – “Ян”, “Сокіл”, “Маккабі”. Основними формами фізкультурно-спортивної діяльності цих спілок були тренування та заняття в гуртках при закладах освіти, прогулянки, самостійні заняття з велосипедного спорту й фехтування, зимових видів спорту, боксу, туризму, спортивні ігри, велопробіги та змагання, праця у майстернях, пропаганда фізичної культури і спорту шляхом оприлюднення в місцевій пресі інформації про заходи оздоровчого спрямування.

Цілеспрямований зміст діяльності цих організацій реалізувався у розвитку гімнастики як виду масової фізкультурно-спортивної діяльності, створенні власної спортивної бази, пропаганда фізичної культури і спорту, зокрема жіночого, літньо-оздоровчих таборів, де практикувались ранкова гімнастика, загартовування, заняття з різноманітних видів спорту гімнастики, футболу, тенісу, плавання, зимових видів спорту, лекції, читання, концерти й танцювальні вечори.

Фізичне виховання як засадничий напрям своєї діяльності акцентували українські організації “Січ”, “Сокіл” і “Пласт”. Основними завданнями пожежно-гімнастичного товариства “Січ” стали сприяння заняттям фізичною культурою і спортом, зокрема серед молоді, пропагування здорового способу життя та антиалкогольна боротьба, створення ефективної системи пожежогасіння на селі, підготовка українського селянства до збройної боротьби за власну незалежність. Товариства використовували такі методи організації та практичної реалізації навчально-виховної діяльності: словесні (розповідь-пояснення, бесіда, лекція); наочні (ілюстрація, демонстрація); репродуктивні (повторення вправ, рухів); робота під керівництвом дорослих та поза контролем інструкторів. Також застосовувались методи стимулювання й мотивації діяльності: заохочення до занять

(використання пізнавальних ігор, цікавих прикладів, перегляд фотоматеріалів); формування почуття обов'язку й відповідальності (вимоги дисциплінарні, організаційно-педагогічні); заохочення та покарання (оцінка дій, усне схвалення чи осуд педагога); контролю ефективності та корекції діяльності.

4. У сучасній Україні фізичним вихованням дітей та молоді, окрім закладів фізичної культури і спорту, опікуються громадські організації, серед яких – мистецькі, національно-культурні та фізкультурно-спортивної спрямованості (товариства та федерації). У діяльності останніх доцільно використовувати історичний досвід фізкультурно-спортивного руху краю другої половини XIX – початку XX ст.:

- використання спортивних майданчиків товариств, спортивних шкіл, освітніх навчальних закладів як своєрідних фізкультурно-оздоровчих центрів;
- підвищення престижності благодійної роботи в галузі фізичної фізкультури і спорту, заохочення до неї кращих, досвідчених інструкторів та тренерів, волонтерів;
- залучення музичних, освітніх та інших громадських товариств до участі в усіх спортивно-масових заходах;
- співпраця школи із громадськими товариствами в боротьбі з алкоголізацією населення краю;
- консолідація зусиль державних та громадських організацій у справі фізичного виховання дітей та молоді;
- організація спільних масових фізкультурно-спортивних заходів із сусідніми країнами;
- оновлення програм курсів підвищення педагогічної майстерності для тренерів та інструкторів за рахунок лекцій, занять, майстер-класів;
- посилення підтримки засобами масової інформації просвітницької та пропагандистської діяльності товариств;
- запобігання перепрофілюванню та ліквідації фізкультурно-спортивних споруд без створення їм рівноцінних.

Здійснене дослідження не вичерпує всі аспекти порушеної проблеми. Перспективною для подальшого вивчення є діяльність спортивних товариств Буковини періоду королівської Румунії; досвід підготовки вчителів і тренерів у регіоні; вплив регіональної преси на розвиток фізичної культури і спорту та популяризацію здорового способу життя на західноукраїнських землях означеного періоду тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Тумак Ю. І. Фізичне виховання дітей та молоді в німецьких фізкультурно-спортивних товариствах Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.) / Ю. І. Тумак // Педагогіка, психологія, та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків: ХДАМД (ХХП), 2009. – № 8. – С. 149-152.
2. Тумак Ю. І. Діяльність фізкультурно-спортивних товариств Буковини в аспекті фізичного виховання дітей та молоді (друга половина XIX – початок XX ст.) / Ю. І. Тумак // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту. Педагогіка. – Івано-Франківськ, 2010. – Вип. XXXV. – С. 23-26.
3. Тумак Ю. І. Фізичне виховання дітей і молоді Буковини – провідний напрям діяльності українського спортивного товариства “Довбуш” у міжвоєнний період / Ю. І. Тумак // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту. Педагогіка. – Івано-Франківськ, 2010. – Вип. XXX. – С. 61-64.
4. Тумак Ю. І. Діяльність фізкультурно-спортивних товариств Буковини культурно-освітнього спрямування (друга половина XIX століття) / Ю. І. Тумак // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту. Педагогіка. – Івано-Франківськ, 2011. – Вип. XL. – Ч. 2. – С. 58-60.
5. Тумак Ю. І. Діяльність фізкультурно-спортивних товариств Північної Буковини першої третини XX ст. / Ю. І. Тумак // Педагогічний альманах: Зб. наук. праць. – Херсон: РПО, 2011. – Вип. 11. – С. 306-310.
6. Тумак Ю. І. Проблеми діяльності фізкультурно-спортивних товариств на сторінках преси Буковини австро-угорського періоду / Ю. І. Тумак // Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород, 2012. – № 25. – С. 211-212.
7. Тумак Ю. І. Стан діяльності громадських та фізкультурно-спортивних товариств Буковини XIX-XX ст. / Ю. І. Тумак // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. Педагогіка та психологія. – Чернівці, 2012. – № 629. – С. 152-158.
8. Тумак Ю. І. Законодавче регламентування фізкультурно-спортивної та туристичної діяльності тіловиховних товариств Буковини (другої половини XIX – початку XX ст.) / Ю. І. Тумак // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. Педагогіка та психологія. – Чернівці, 2013. – № 642. – С. 172-178.
9. Тумак Ю. І. Фізичне виховання дітей та молоді як один із провідних напрямів діяльності українського пожежно-гімнастичного товариства “Січ” на Буковині (початок XX ст.) [Електронний ресурс] / Ю. І. Тумак // Теорія та методика управління освітою. – 2013. – Вип. 10. – Режим доступу: <http://tme.uo.edu.ua/docs/10/39.pdf>.
10. Tumak Y. Physical education one of the main activities of public and physical training societies in Bukovina XIX-XX centuries. / Y. Tumak // Современный научный вестник. – Белгород, 2012. – № 20 (132). – С. 54-59.

11. Tumak Y. The condition of main activities of public and physical training societies in Bukovina XIX-XX centuries. / Y. Tumak // Nauka i Studia. – Przemysl, 2012. – № 19 (64). – S. 76-81.

12. Tumak Y. Physical education of children and youth – one of the main activities of public and physical training societies in Bukovina XIX-XX centuries. / Y. Tumak // Оралдын гылым жаршысы. – Уральск, 2013. – № 5 (53). – С. 35-40.

Опубліковані праці апробаційного характеру

13. Тумак Ю. І. Аспекти регламентування діяльності громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості / Ю. І. Тумак // Актуальні проблеми фізичної культури, спорту та здоров'я людини. – Чернівці, 2012. – С. 69-71.

14. Тумак Ю. І. Аспекти діяльності загальнокорисних товариств Буковини II половини XIX – початку XX ст. / Ю. І. Тумак // Зб. наук. праць за матеріалами IX Міжнар. наук.-практ. конф. “Veda atechnologie: krok do budoucnosti – 2013”. – Dil 13. Pedagogika: Praha, 2013. – С. 62-64.

15. Тумак Ю. І. Використання досвіду діяльності фізкультурно-спортивних товариств Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.) / Ю. І. Тумак // Матеріали наук.-практ. конф. Інформаційний бюлетень кафедри педагогіки ім. Б. Ступарика. – Івано-Франківськ, 2013. – № 17. – С. 20-23.

16. Тумак Ю. І. Фізичне виховання населення в перших фізкультурних товариствах Буковини Австро-Угорського періоду / Ю. І. Тумак // Матеріали за 9-а Междунар. науч. практ. конф. «Новини на научния прогрес», 2013. – Т. 5. Педагогически науки. – София: “Бял ГРАД-БГ” ООД. – С. 41-44.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

17. Тумак Ю. І. Закон “Про товариське право” – основний законодавчий акт, що регламентував діяльність фізкультурно-спортивних товариств Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.) / Ю. І. Тумак // Теорія і практика фізичного виховання. – Донецьк, 2010. – С. 591-595.

18. Тумак Ю. І. Фізичне виховання учнівської молоді в громадських об'єднаннях німців Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.) / Ю. І. Тумак // Фізична культура, спорт та здоров'я нації. – Вінниця, 2009. – Том 1. – Вип. 8. – С. 75-81.

АНОТАЦІЯ

Тумак Ю. І. Фізичне виховання дітей і молоді в громадських товариствах Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, МОН України. – Тернопіль, 2014.

У дисертації запропоновано теоретико-методичне обґрунтування фізичного виховання в громадських товариствах Буковини другої половини XIX – початку XX ст. в контексті загальних європейських тенденцій та регіональних особливостей, що впливали на організацію тіловиховання в товариствах краю. Виокремлено етапи розвитку фізичного виховання у громадському русі Буковини. Розроблена класифікація громадських товариств краю часів Австро-Угорської імперії.

Обґрунтовано виокремлення з числа різноманітних організацій тих, які, завдяки своїм ініціативам, брали активну участь у фізичному вихованні дітей та молоді, або чітко визначали його як провідну сферу своїх інтересів. У роботі визначено напрями та пріоритети діяльності громадських організацій, розкрито основні форми та методи фізичного виховання в їх роботі.

Наголошено на доцільності використання історичного досвіду фізкультурно-спортивного руху краю досліджуваного періоду та запропоновані методичні рекомендації в діяльності сучасних громадських організацій України фізкультурно-спортивної спрямованості.

Ключові слова: товариства, Буковина, фізичне виховання, громадські організації, регіональні особливості, Австро-Угорщина, діти та молодь.

АННОТАЦІЯ

Тумак Ю. И. Физическое воспитание детей и молодежи в общественных товариществах Буковины (вторая половина XIX – начало XX в.). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, МОН Украины. – Тернополь, 2014.

В диссертации предложено теоретико-методическое обоснование физического воспитания в общественных товариществах Буковины второй половины XIX – начала XX в. в контексте общих европейских тенденций и региональных особенностей, которые влияли на организацию телесного воспитания в товариществах края. Выделены этапы развития физического воспитания в общественном движении Буковины. Разработана классификация общественных товариществ края времён Австро-Венгерской империи.

Обосновано выделение из числа различных организаций тех, которые, благодаря своим инициативам, принимали активное участие в воспитании детей и молодёжи, или чётко определяли его как ведущую сферу своих интересов. В работе выделены направления и приоритеты деятельности общественных организаций, раскрыты основные формы и методы физического воспитания в их работе.

Акцентируется внимание на целесообразности использования исторического опыта физкультурно-спортивного движения края исследуемого периода и предложенных рекомендаций

в деятельности современных общественных организаций Украины физкультурно-спортивной направленности.

Ключевые слова: товарищества, Буковина, физическое воспитание, общественные организации, региональные особенности, Австро-Венгрия, дети и молодежь.

ANNOTATION

Tumak Y. I. Physical Education of Children and Youth in the Public Societies of Bukovina (the second half of the XIX – the beginning of the XX cent.). – As a manuscript.

The dissertation for obtaining a scientific degree of the Candidate in Pedagogical Sciences in specialty 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Ternopil, 2014.

The thesis focuses on the fundamentals of the theoretical-methodological reasoning of physical education in the public societies of Bukovina of the second half of the XIX – the beginning of the XX cent.; it is defined that the term “society” designated officially organized voluntary associations of citizens, and the notions “association”, “union”, “organization” were used as synonyms; the level of investigation of the problem in the historical-pedagogical literature has been analyzed.

The author singles out general European tendencies and regional peculiarities of the intensification of physical education of children and youth in the societies of the region in the period under study. Such tendencies include military-political, social-economic, cultural-educational, and geopolitical. Regional peculiarities, which collectively influenced physical education in the societies of the region in the period under study, have been revealed.

The stages of the development of physical education in the public movement have been singled out. The first stage was the period of 1849-1866; the next – the period of 1867-1899; and the third period of the development of the society movement in the region was 1900-1914.

The classification of the public organizations has been substantiated, according to which charitable unions, associations for entertainment (casinos, shooting societies) and generally useful societies (professional, art, literary-scientific, educational, scout, female, firefighting-gymnastic, anti-alcohol, academic, physical cultural-sport) etc. were acting. Public societies, which defined physical education of the young generation as their leading direction of activities, belonged to generally useful and entertaining unions. Two groups of organizations, which performed physical education of children and youth of Bukovina of the period under study, were singled out: public societies, which actively participated in it, but did not fix it in their regulations as their focus of activities – cultural, educational, confessional, professional, anti-alcohol; and unions of immediate body development focus: physical cultural-sport, scout and firefighting-gymnastic, etc.

The content, forms and methods of the work of the societies of the first group have been characterized; it has been proven that the above mentioned unions systematically financed organizations of mass touristic trips and strolls, concerts, competitions for children and grown-ups, bought uniforms for children and youth teams. One of the forms of work of public societies of the first group was collection of theoretical, methodological and practical information in the field of physical culture and sport, its translation and printing.

It was proven that the leading activity of “The General gymnastic society” and the physical culture and sport council, which was created by it, was comprehensive education of the regional population, particularly of children and youth by organizing classes of gymnastics and sport and their involvement in health-improving events.

The content, forms and methods of work of sport societies have been characterized, on the basis of Polish “Sokol (Falcon)”, Jewish “Makkabi”, German “Yan”. Their activity had common features and developed according to the following directions: organization of training and competition activity, development of gymnastics and sport, tourism and regional studies. Beside extra-class and extra-school trainings, physical education of children and school youth was exercised through the independent trainings of members in cycling, fencing, sport games, boxing, shooting.

The preconditions of emerging of the body-development movement of the Ukrainian peasantry have been analyzed. It has been proved that physical education of children and youth of the Bukovinian region in the period under study was the main focus of activity of such Ukrainian public societies as “Sokil (Falcon)”, “Sich” and “Plast (Stratum)”, the main tasks of which were introduction of healthy lifestyle among Ukrainians, effective system of fire extinguishing and training Ukrainian population of Bukovina for the armed fight for their own state independence.

The appropriateness of the implementation of the creative potential of the historical experience of physical cultural and sport movement of the region in the period under study into the activity of modern public organizations of physical cultural and sport orientation of Ukraine is emphasized; the ideas and recommendations are singled out.

Key words: society, Bukovina, physical education, public organizations, regional specialties, Austria-Hungary, children and youth.